

ROUTES D'ASIE, MARCHANDS ET VOYAGEURS, XVE-XVIIIÈ SIÈCLE, *Actes du Colloque Organisé par la Bibliothèque Interuniversitaire des Langues Orientales, Paris, 11-12 décembre 1986, publiés par Marion Debout, Denise Eeckaute-Bardery et Vincent Fourniau, İstanbul-Paris 1988, 203 sayfa. İstanbul'daki Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü (Institut Français d'Études Anatoliennes) yayını: Varia Turcica XII, 25 dolar.*

Ortaçağ Tarihi üzerine çalışanlar ile bilhassa Yeniçağ Tarihi mütehassısları, seyyahlar tarafından meydana getirilen eserleri devirlerinin ilk ana kaynakları arasında saymaktan vazgeçmemişlerdir. Dolaştıkları yöreleri büyük bir tecessüs ile izleme ve inceleme girişiminde bulunan bu çalışan ve yaratıcı insanların gözlemleri değişik kültür tarihi çalışmalarını da etkilemektedir. Bu durum karşısında muhtelif zamanlarda bir nevi kaynakça girişimi yapıldı veya tek tek incelemeye alındılar. Ayrıca memleketimizde kıymetli araştırmacıları alanlarını ilgilendiren seyyahların eserlerini toplamağa giriştiler. Böyle bir çalışmaya kütüphaneler de katıldı. Ankara'da Milli Kütüphane, İstanbul'daki Belediye Kitaplığı maddi imkânlarını seferber ederek bu eserleri topluca bulundurma gayreti içine girdiler. Ayrıca İstanbul'da kurulu bulunan Türkiye Tarih ve Otomobil Kurumu ile Ankara'da Türk Tarih Kurumu, kitaplıklarında seyyahlar tarafından kaleme alınmış ve "seyahatnâme" genel başlığı ile tanınan bu değerli kültür mirasına ait kalıntıları edinme çabasından geri durmamaktadırlar. Bütün bu gayretlere rağmen gene de bir tek kitaplıkta toplanmalarına en ufak bir ihtimal yoktur. Yüzyılların uzantısı olan bu çabanın ürünü içinde değişik baskılar, edisyon farklılığı, basılı bazı kitapların kitaplıklara girmeden geçirdiği bir takım macera, bir merkezde toplanmasını imkânsız denilebilecek derecede güçleştirmektedir. Bununla beraber, kaynakça çalışmaları ile onları harekete geçirecek olan inceleme konularını eksik etmemek gerekir. İşte böyle bir kitap şimdi elimizdedir. Seyahatnâme edebiyatında özel bir yeri bulunan Fransızlar sayısız deneye kadar bol yayın ile birlikte, bir takım çalışmalar sayesinde müelliflerin değerini ortaya çıkarma çabası içinde bulunmaktadırlar. 1986 yılında düzenlenen bir bilimsel toplantının tebliğlerini içeren bu cilt yanında bir de sergi hazırlanmış, geniş bir çevrenin ilgisi çekilmişti. Basılı olan bildirilerden sonraki nesiller her zaman istifade edeceklerdir. Zira böyle bir çalışma bir iki yıl değil, yüzyılların ciddi bir girişiminin uzantısıdır. Paris'de kurulu bulunan Yaşayan Diller Okulu (École des Langues Vivantes) başta Venedik olmak üzere İtalyanların başlattıkları çalışmalara, Fransızların ilmi bir hava ve yöntem kazandırmasından sonra meydana getirilmiş, böylece çağdaş anlamda bir Şark Âlemini öğrenme (Orientalizm) ve çok yıl sonra da Türk Âlemini öğrenme (Türkoloji) ilmini tesis etmede başlıca etken olmuşlardı. Böyle bir kitaplığın zenginliği ile başlatılan çalışmalar (s. 7-11, Marion Debout, "Les richesses de la Bibliothèque des Langues Orientales") sayesinde, muhtelif evreleri öğrenmekteyiz. 1669 yılında devrin ileri gelen Fransız devlet adamları tarafından kurulan ve dilimize Dil Öğanı diye çevrilen terimin adını taşıyan okul önce diplomat yetiştirme merkezi iken bir süre sonra canlı bir merkez haline dönüştü. Bu tarihten çok önceleri, 1551 yılında Venedik Senato'su aldığı bir karar sonunda Venedik'li gençlerin Türkçe öğrenmeleri için bir özel ders sistemi kurmuştu. Uzun süre çeşitli düzeyde tercüman yetiştiren bu kuruluş bazen Venedik'de bazen İstanbul'da faaliyet göstermekle beraber ilmi bir hüviyete sahip olamadı. Bununla beraber yetişen kişiler arasında Şark Âlemi-

ni iyi öğrenen kişiler temayüz etti. Hiçbir etkinliği olmadan çalışmalarını sona erdiren böyle bir kuruluşu taklit eden Fransa, ilmî bir merkezin temelini attı. Bunun getirdiği kültür birikimi sayesinde, Fransa doğu araştırmalarında benzer ülkelere karşı bir üstünlük sağlamıştır. Bunun yanında kıymetli araştırmacılar, kitapseverler, aydınlar sürekli bir tempo içinde burayı desteklediler ve kıymetli eserlerin birikmesini sağladılar. Bu eserlerle yetinmeyip yenisinin katılması, bu ülke insanının merak ve çalışma arzusunun en güzel örneklerinden birisidir. Bu araştırmadan sonraki araştırmalar, bazı detay üzerinde durmakta ve belirli unsurları açıklamaktadır: Denise Eeckaute-Bardery “Les grandes routes d’Asie, grand carrefours et objets du trafic”, s. 13-21, Asya kıtası içinden geçen çok önemli yolların tarihi bilgiler ile birlikte harita üzerinde incelenmesi yapılmış. Claude Kapplar “Les voyageurs et les langues orientales: interpretes, traducteurs et connaisseurs”, s. 25-36, gezginlerin ve gözlemcilerin en merak edilen tutumu, dil konusunu nasıl çözümledikleridir. Bunu çözümlenmeye kalkışanlar iyi birer dil bilen kişiyi kendi hizmetlerinde kullanmayı öğrendiler. Bu çaba aynı zamanda batı için, doğu dillerinin gerekliliğini ortaya çıkardı. Bu makalede incelenen üç gezgin (Plan Carpin, de Rubruck, Ricardo de Montecroce), alanlarında ilk çabayı gösterenlerdir. Catherine Poujol, “Les voyageurs Russes en Asie Centrale au XVIIIe siècle: vers une science des itinéraires”, s. 37-48, geziler vesilesi ile ortaya çıkan yol durumu anlatılmış, yerleşim birimleri arasındaki uzaklık ölçümü yanında, zamanlama da ele alınmıştır. Louis Bazin, “Les relais de poste, de la Chine à la Turquie”, s. 49-53, ‘yam’ diye özetlenen sözcüğün filolojik özelliği üzerinde durulmuş. Çin sınırlarından başlayarak Anadolu içlerine uzanan sözcük, bir kültür serüveninin gezginliğini ortaya koymaktadır. Bunun sonraki sayfalarda genellikle, Çin tarih ve kültürünü incelemek için çaba gösteren kişilerin davranışları, ortaya koyduğu eserler ve uzun yıllar ötesinde yaratılan eserlerin sonraki kişilere nasıl bir dünya sağladığı üzerinde durulmaktadır. Araştırmaların en sonunda, alışılmamış bir tutum sayesinde, düzenlenen ilgili sergiden haberdarız. Bir hafta kadar açık kalan sergi sırasında, Fransa için ‘Doğu’ sayılan ülkelerin geçmişi hakkında verilen bir katalog, kaynak esere dönüşmektedir. Verilen kitap ve araştırma isimleri de sonraki çalışmalara yararlı olacak ise de, bu kadar dikkatli hazırlanan bir esere bir de bilimsel yöntemlere göre kaynakça eklenmesinin çok yararlı iz bırakacağı şüphesizdir. Bir eksik konu, Anadolu’nun hangi Fransız gezgin tarafından daha iyi tahlil edildiği konusudur. Bertrandon de la Broquier gibi bir gezginden başlayarak değişik kişiler arasında bir seçme yapılması eserin değerini arttırdı. İlerideki bir çalışma sırasında bunların giderileceği umut ediliyor.

PROF. DR. MAHMUT H. ŞAKIROĞLU